

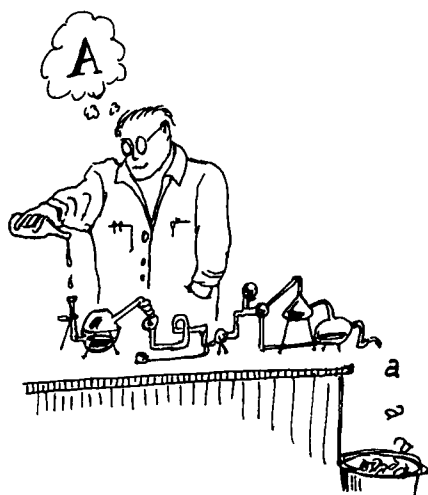
tuurlijk aan te bevelen om een relatie met de betreffende vakleerkracht aan te gaan om overlappings in uitleg te voorkomen en de vaktheorie eventueel op een aantal punten te herschrijven. Dat dit laatste tot fraaie resultaten kan leiden, is bijvoorbeeld gebleken in het Beroepsbegeleidend Onderwijs. Binnen de Amsterdamse Streekschool Elandstraat (nu onderdeel van het Randstedelijk Opleidingscentrum Amsterdam) is het in het kader van de beroepsgerichte volwasseneneducatie al enkele jaren gewoonte, dat de cursisten elke week een les in vaktaal krijgen. Daarmee krijgen ze meer grip op het vaktheoretische handboek, dat al jaren binnen hun opleiding gebruikt wordt. De lessen worden verzorgd door leraren die verder binnen de school 'communicatieve vaardigheden' geven.

DE POSITIE VAN DE LERAAR NEDERLANDS Nederlands is nu in de verschillende opleidingen echt een steunvak geworden. Daarom hoeft het vak en de docent nog niet te worden ondergesneeuwd. Juist in vormen van samenwerking met collega's, in de vernieuwing van de didactische aanpak liggen kansen om het 'vernieuwde' Nederlands van onschatbaar belang te maken. Wel eist dit van de leraar Nederlands een grote mate van flexibiliteit en inventiviteit. Maar daarvoor is een (toekomstig) leraar Nederlands toch nog nooit teruggedeinsd?!

Amos van Gelderen & Ron Oostdam

Onderzoek naar het talenonderwijs in het vernieuwde MBO

Per 1 oktober 1993 is bij het SCO-Kohnstamm Instituut van de Universiteit van Amsterdam (SCO=Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek) een onderzoek gestart naar de vormgeving en kwaliteit van onderwijs Nederlands en het vreemde talenonderwijs in het vernieuwde voltijd-MBO. De Vereniging voor Onderwijs in het Nederlands (VON), de Vereniging van Leraren in Levende Talen, sectie Nederlands (VLLT-Ned) en de Taakgroep Nationaal Actieprogramma Moderne Vreemde Talen (NAP) vroegen dit onderzoek aan. Amos van Gelderen en Ron Oostdam voeren dit onderzoek uit. Zij beschrijven hier de achtergrond, de vraagstelling en de opzet van het onderzoek.

Onderzoek naar het talenonderwijs

Achtergrond

De positie van de taalvakken in het voltijd-MBO is op cruciale punten veranderd door de invoering van de SVM-wet (sectorvorming en vernieuwing middelbaar beroepsonderwijs). Eerste doel van de SVM-operatie is de korte en lange MBO-opleidingen samen te voegen om daarmee onderlinge afstemming en doorstroming te optimaliseren. Tweede doel is een onderwijskundige vernieuwing die gericht is op verbetering van de instroom, vernieuwing van de programma's en opleidingen en verbetering van het rendement. Belangrijke manieren om de instroom te verbeteren zijn onder andere een goede voorlichting geven, vergemakkelijken van de aansluiting met de eerste fase en vergroten van de toegankelijkheid voor minderheidsgroepen. De vernieuwing van programma's en opleidingen moet bereikt worden door bij voorbeeld een betere afstemming van de vakinhouden op de beroepspraktijk. Verbetering van het rendement wordt nagestreefd door ondermeer bestrijding van de uitval, optimalisering van de voltijd, deeltijd, korte en lange MBO-opleidingen.

De onderwijskundige vernieuwing van het MBO heeft geresulteerd in de invoering van beroepsgerichte eindtermen en vergroting van de autonomie van scholen. Zo zijn de lesstabellen (minimaal en maximaal aantal te geven uren per vak) vervallen en worden de centrale examens afgeschaft.

Beroepsgerichte eindtermen hebben als gevolg dat de taalvakken vaak niet meer op traditionele wijze, zoals in het voortgezet onderwijs, kunnen worden ingevuld. Daarnaast betekent het wegvallen van de lesstabellen dat voor de taalvakken geen minimum aantal uren meer gegarandeerd is; schooldirecties kunnen bijvoorbeeld kiezen voor een modulaire aanpak waarbij de taalvakken (gedeeltelijk) worden ondergebracht bij de zaakvakken. Het wegvallen van centrale examens houdt in dat de scholen de examinering zelf moeten regelen. Daartoe moeten scholen een zogenaamd plan voor toetsing en afsluiting opstellen. De onderwijsinspectie controleert of deze plannen recht doen aan de eindtermen.

Vraagstelling

De bovengeschetste veranderingen en de veelvuldig in het MBO gesignaleerde problemen, zoals de heterogene leerlinginstroom en het gebrek aan adequate leermiddelen, zijn voor de VON, de VLT-Ned en de NAP aanleiding geweest tot de formulering van de volgende vier onderzoeksvragen:

- 1 Binnen welke (korte en lange) MBO-opleidingsrichtingen hebben de moeder- en de vreemde-taaldocenten de meeste of de grootste problemen met de heroriëntatie van hun vakken op: a) de eisen die de arbeidswereld en in dat verband de beroepsvoorbereiding stelt (voor het taalonderwijs) en b) het heterogene karakter van de leerlingpopulatie waar het gaat om het in de vooropleiding genoten talenonderwijs?
- 2 Wat behelzen deze problemen precies?
- 3 Hebben alle taalvakken in dezelfde mate met dezelfde problemen te maken. Zo nee, hoe ziet de probleemanalyse er voor de verschillende taalvakken uit?
- 4 Zijn er (praktijk)voorbeelden aan te wijzen van geslaagde dan wel veelbelovende pogingen van docenten om het hierboven geschetste omschakelvraagstuk op te lossen? Zo ja, in welke MBO-sectoren of opleidingsrichtingen daarbinnen zijn deze voorbeelden het talrijkst? Verschillen de taalvakken onderling in de mate waarin en de manier waarop de verantwoordelijke docenten trachten de problematiek in kwestie tot een oplossing te brengen? Zo ja, in welk opzicht en hoe zien de (in de ogen van betrokken docenten) meestbelovende oplossingspogingen eruit?

Onderzoeksoepzet

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden worden vijf onderzoeksfases doorlopen; een documentanalyse, een vragenlijstonderzoek, de afname van diepte-interviews, de organisatie van een conferentie en de beschrijving van enkele gevalstudies.

Het doel van de documentanalyse is achtergrondinformatie te verkrijgen voor de interpretatie van de bovengeschetste problemen in het MBO. Het gaat daarbij om de volgende documenten:

- *De nieuwe eindtermen:* deze zijn per schooltype en afstudeerrichting schriftelijk vastgelegd en zijn per 1 augustus 1993 op 75% van de MBO-opleidingen verplicht ingevoerd. De eindtermen zijn vastgesteld door vertegenwoordigers van werkgevers, besturenbonden, personeelsvakorganisaties, de onderwijsraad, de inspectie, het herstructureringsfonds, het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en secretarissen van de voormalige OOVO-werkgroep BOOB (OOVO=Overlegorgaan Voortgezet Onderwijs; BOOB=Bedrijfstaksgewijze Overleg Onderwijs-Bedrijfsleven).
- *Het schoolwerkplan:* alle voltijd MBO-opleidingen zijn verplicht een schoolwerkplan samen te stellen, dat ter inzage moet liggen op school. Het schoolwerkplan bevat onder andere informatie over de geboden opleidingen, de onderwijs- en vormingsdoelen, de cursusduur per opleiding en de inrichting van het onderwijs (duur, organisatie, aard van de stages, en dergelijke).
- *De plannen voor toetsing en afsluiting:* hierin worden per MBO-opleiding de examens voor het schooljaar 1993-1994 door de betrokken scholen vastgelegd. Per 1 oktober 1993 moeten deze plannen bij de inspectie zijn ingediend.
- *Het jaarverslag:* voor elke voltijd MBO-opleiding verplicht sinds de SVM-wet. Het jaarverslag bevat een verplicht en een optioneel deel. Verplicht op te nemen gegevens zijn onder andere de verschillende opleidingsrichtingen en gegevens over de in-, uit- en doorstroom van leerlingen. Optioneel zijn bij voorbeeld de inrichting van het onderwijs, de onderwijs- en vormingsdoelen, en de samenstelling van het personeelsbestand.
- *De leermiddelengidsen:* voor alle schooltypen geeft het Instituut voor Leerplanontwikkeling (SLO) per vak leermiddelengidsen uit, waarin een overzicht te vinden is van alle uitgegeven leermiddelen voor het betreffende schooltype.
- *Praktijk- en onderzoeksverslagen:* artikelen, conferentiebundels en onderzoeksverslagen waarin verslag wordt gedaan van de stand van zaken over het taalonderwijs op het MBO.

De tweede fase bestaat uit een vragenlijst-onderzoek onder docenten Nederlands, Engels, Duits, Frans en Spaans op voltijd MBO-opleidingen. Dit vragenlijstonderzoek moet informatie opleveren over hoe taalvakdo-

centen denken over doelstellingen, inhoud en positie van hun vak en welke wensen zij hebben ten aanzien van leermiddelen, onderwijsondersteuning (leerplanontwikkeling en nascholing) en samenwerking met collega's (van taal- en zaakvakken). Daarbij wordt natuurlijk gevraagd naar ondervonden problemen die samenhangen met de heroriëntatie op het vak en de qua niveau heterogene leerlinginstroom. Tevens wordt geïnformeerd naar mogelijke oplossingen voor de genoemde problemen. Opbrengst is een naar taalvak, thema en sector (techniek, economie, dienstverlening en gezondheidszorg, landbouw) gegroepeerde lijst van gerapporteerde problemen en oplossingen.

In fase drie wordt in overleg met de aanvragers een selectie gemaakt van problemen en oplossingen die voor nadere analyse in aanmerking komen. Vervolgens worden interviews gehouden met taalvakdocenten om nadere informatie te verkrijgen over geselecteerde problemen en oplossingen. Doel van deze diepte-interviews is nadere informatie te krijgen over problemen en oplossingen, waarvan de preciese aard niet achterhaald kan worden met de vragenlijst.

De opbrengst van het vragenlijstonderzoek en de interviews is een lijst met problemen en (mogelijke) oplossingen, die dient als uitgangspunt voor de opzet van een conferentie (fase vier). Voor deze conferentie worden geïnterviewde docenten, vertegenwoordigers van de onderwijsinspectie voor het MBO, de verzorgingsinstellingen, de VON, de sectie Nederlands van de VLT en de taakgroep NAP uitgenodigd. Doel van deze conferentie is te kijken welke problemen het grootst zijn en welke oplossingen wenselijk en haalbaar worden geacht. Op basis hiervan wordt een keuze gemaakt van gerealiseerde oplossingen die zich lenen voor een nadere beschrijving.

Het doel van fase vijf is enkele praktijkbeschrijvingen te geven van gerealiseerde oplossingen die als voorbeeld kunnen dienen voor docenten die met dezelfde problemen te kampen hebben. Oplossingen dienen gericht te zijn op veelbelovende pogingen van docenten of docentgroepen om het taalonderwijs optimaal te laten bijdragen aan de beroeps-

voorbereiding en de individuele ontplooiing van MBO-leerlingen. Uiteraard wordt ook ingegaan op randvoorwaarden voor implementatie.

Om de betrokkenheid van scholen in casu taalvakdocenten bij het onderzoek te optimaliseren en om de resultaten een zo breed mogelijke verspreiding te geven, zal een informatie-bulletin worden opgesteld. Dit bulletin wordt op enkele kritische momenten tijdens het onderzoek naar alle voltijd MBO-opleidingen verstuurd. Aan het einde van het onderzoek worden alle scholen door middel van dit bulletin op de hoogte gesteld van de onderzoeksresultaten. Daarnaast wordt natuurlijk gerapporteerd in de vorm van een eindrapport en enkele artikelen in vaktijdschriften.

Voor de uitvoering van het onderzoek is een resonansgroep samengesteld bestaande uit zes vertegenwoordigers van de verschillende aanvragers (VON, VLLT-Ned en NAP); twee vertegenwoordigers per aanvrager. Behalve een adviserende en begeleidende functie hebben leden van de resonansgroep ook een redactionele taak bij het samenstellen van een informatiebulletin voor MBO-scholen.

Het onderzoek moet op 1 oktober 1995 zijn afgerond.